

SMS-en in de 19^e eeuw

SMS (een afkorting voor **short message service**) maakt sinds het gebruik van onze mobiele telefonie deel uit van ons dagelijks leven. Korte berichten, waarbij de verzender dikwijls zijn “eigen” taal gebruikt en die praktisch onmiddellijk door de ontvanger kunnen worden gelezen. Dit alles tegen enkele eurocenten per bericht of in de meeste gevallen gratis wanneer men over een abonnement beschikt. De lengte van deze elektronische berichten beperkt zich niet tot enkele woorden...

Het was ooit anders!

Tijdens de jaren 1820-1835 werd de technologische basis gelegd van de elektrische telegrafie. Deze hield in dat de boodschap werd omgezet in een reeks van elektrische signalen. De originele boodschap werd door de verzender omgezet in stroomimpulsen en verzonden via een verbidingsnetwerk van een metalen draad. Aan de ontvangstzijde werden deze elektrische signalen omgezet naar de originele boodschap. Verschillende systemen werden ontwikkeld tijdens de jaren 1835-1840, waaronder de wijzertelegraaf, allerlei naaldtelegraaf en de Morse-telegraaf. De Belgische overheid zal uiteindelijk voor de Morse-codering kiezen en is bij de meeste van ons gekend bij het versturen van het SOS-bericht (Save Our Souls) of ..._ _ _... .

In het "Belgisch Staatsblad" verschijnen vanaf 1837 regelmatig berichten over de mogelijkheden het nieuwe medium “telegrafie” of “vér schrijven”. Onder internationale druk van Engeland, Pruisen, Frankrijk en ook Nederland zal ook het jonge België zijn transito-rol in dit internationale gebeuren spelen.

Op 24 mei 1844 verstuurt Samuel Morse in de Verenigde Staten het allereerste telegram van Baltimore naar Washington D.C.. Het principe is eenvoudig. Een elektrische stroom wordt in een bepaald patroon onderbroken en weer ingeschakeld. Bij deze vorm van telegrafie zet de telegrafist handmatig de letters van de aangeleverde tekst om in elektrische impulsen met behulp van een seinsleutel. Aan de ontvangende kant worden deze signalen hoorbaar gemaakt, zodat een telegrafist de codes weer in letters kan omzetten en zo de verstuurd tekst opnieuw samenstelt. Vervolgens wordt het geschreven telegram door een telegrambezorger of -loper aan de bestemming afgeleverd. De Belgische overheid kiest voor het merendeel voor het gebruik van de morse-code.

Voor de spoorwegen betekent de uitvinding van de telegraaf een enorme verbetering inzake de communicatie tussen de verschillende spoorwegstations en verhoogt daarmee ook de veiligheid van onder andere het spoorgebruik. In België wordt het eerste private telegram in 1846 langs de spoorlijn Brussel-Antwerpen verstuurd. Het beheer van deze dienst wordt aanvankelijk verzorgd door de diensten van de private spoorweg-maatschappij.

Bij wet van 4 juni 1850 wordt in Brussel besloten tot een snelle uitbouw van een telegraafnet langsheen de Belgische spoorwegen en uitgebaat door de Belgische overheid. Volgend op deze wet wordt bij Koninklijk Besluit van 1 augustus 1850 verordend dat de telegrafie wordt opgenomen in de centrale administratie van de spoorwegen. Een permanente commissie wordt belast met het toezicht op de investeringen en de uitbouw van dit netwerk.

Met het oog op de opening van de telegraafkantoren voor het grote publiek reglementeert de wet van 1 maart 1851 de tarieven van de telegrammen. Enkele dagen later worden de

tarieven vastgelegd en wordt het "*Algemeen reglement van de dienst*" uitgevaardigd. België wordt ingedeeld in zones:

- 1 - 75 km (eerste zone): 2,50 frank voor een telegram van 20 woorden
- 76 - 200 km (tweede zone): 5,00 frank voor een telegram van 20 woorden
- > 200 km (derde zone): 7,50 frank voor een telegram van 20 woorden

Een arbeider verdient ongeveer 1,00 frank per dag.

Naast deze basistarieven zijn er ook tarieven voor langere berichten, berichten die tijdens de nacht worden verstuurd, ...

Ook de volgorde van verzenden wordt bepaald: eerst de overheid (koning, ministers, parlementsleden), vervolgens de particulieren en als laatste de eigen administratie. Het geheim van de correspondentie wordt afgekondigd zodat alle ambtenaren (telegrafisten) de eed moesten afleggen.

Het station te Dendermonde kan vanaf 7 juni 1852 telegrammen versturen en ontvangen.

Ondertussen worden nog steeds concessierechten aan private spoorweginvesteerders verleend. De spoorweg van Ath tot Lokeren wordt bij wet van 20 december 1851 en bij Koninklijk Besluit van 1 mei 1852 toegekend. Een naamloze vennootschap onder de benaming "S.A. du chemin de fer de Dendre-et-Waes et de Bruxelles vers Gand, par Alost" wordt opgericht.

De concessiehouders moesten zich houden aan specifieke voorwaarden houden:

1. de spoorweglijn moest in een tijdspanne van 5 jaar worden aangelegd.
2. de spoorweglijn evenals de stations en alle toebehoren moesten op hun kosten worden aangelegd zonder tussenkomst van de Belgische Staat
3. de spoorweglijn moest over gans het traject van een dubbel spoor voorzien zijn
4. na de opening van de spoorweglijn zal de Belgische Staat de exploitatie overnemen onder dezelfde voorwaarden zoals de staatslijnen worden uitgebaut
5. de stations blijven eigendom van de concessiehouders. Van de winst van het vervoer zal de Belgische Staat 75% afstaan aan de Dendre-en-Waes
6. de concessie wordt verleend voor 90 jaar

De spoorlijn Ath-Lokeren is 74 kilometer lang. Het tracé werd ontworpen door de heer Desart, hoofdingenieur van Bruggen en Wegen. Alle werken werden aangenomen en uitgevoerd door de gebroeders Hartogs en Cie uit Antwerpen. De werkzaamheden aan de spoorlijn vlotten zeer goed zodat het volledige traject op 13 februari 1856, één jaar vroeger dan gepland kon worden ingehuldigd:

Aalst-Dendermonde (12 km):	09-06-1853
Aalst-Geraardsbergen (18 km):	07-04-1855
Geraardsbergen-Ath (30 km):	01-12-1855
Dendermonde-Lokeren (14 km):	13-02-1856

— Wy laten hier de uren van vertrek en aankomst volgen der treinen op de sectie van den yzeren weg van Dendermonde naer Lokeren :

	Voor middag.	Namiddag.
Lokeren, vertrek,	3 30. 9 50.	12 30. 6 30.
Zele, vertrek,	3 40. 9 40.	1 00. 6 40.
Dendermonde, aenk.	6 00. 10 00.	1 20. 7 00.
	Voor middag.	Namiddag.
Dendermonde, vertr.	8 20. 11 30.	1 43. 7 50.
Zele, vertrek,	8 33. 12 03.	2 00. 7 43.
Lokeren, aankomst.	8 50. 12 20.	2 13. 8 00.

Uurregeling februari 1856

Op het grondplan van het station is geen sprake van een apart telegraafkantoor. Pas in 1857 gaat de Belgische overheid in op het probleem dat geen telegrafielijnen konden worden aangelegd langs de private spoorlijnen gezien de telegrafie als een overheidsmonopolie werd beschouwd. Het gevolg hiervan is dat grote delen van Belgische bevolking, waaronder de Zelenaars, verstoken blijft van de voordelen van deze nieuwe technologie. De private spoorwegmaatschappijen konden wel op eigen initiatief telegrafielijnen aanleggen om te communiceren met de op aangelegde spoorwegtraject gelegen stations. De overheid had op het "private" gebruik enkel de controle.

Zele zal de status van bureau secondaire verwerven.

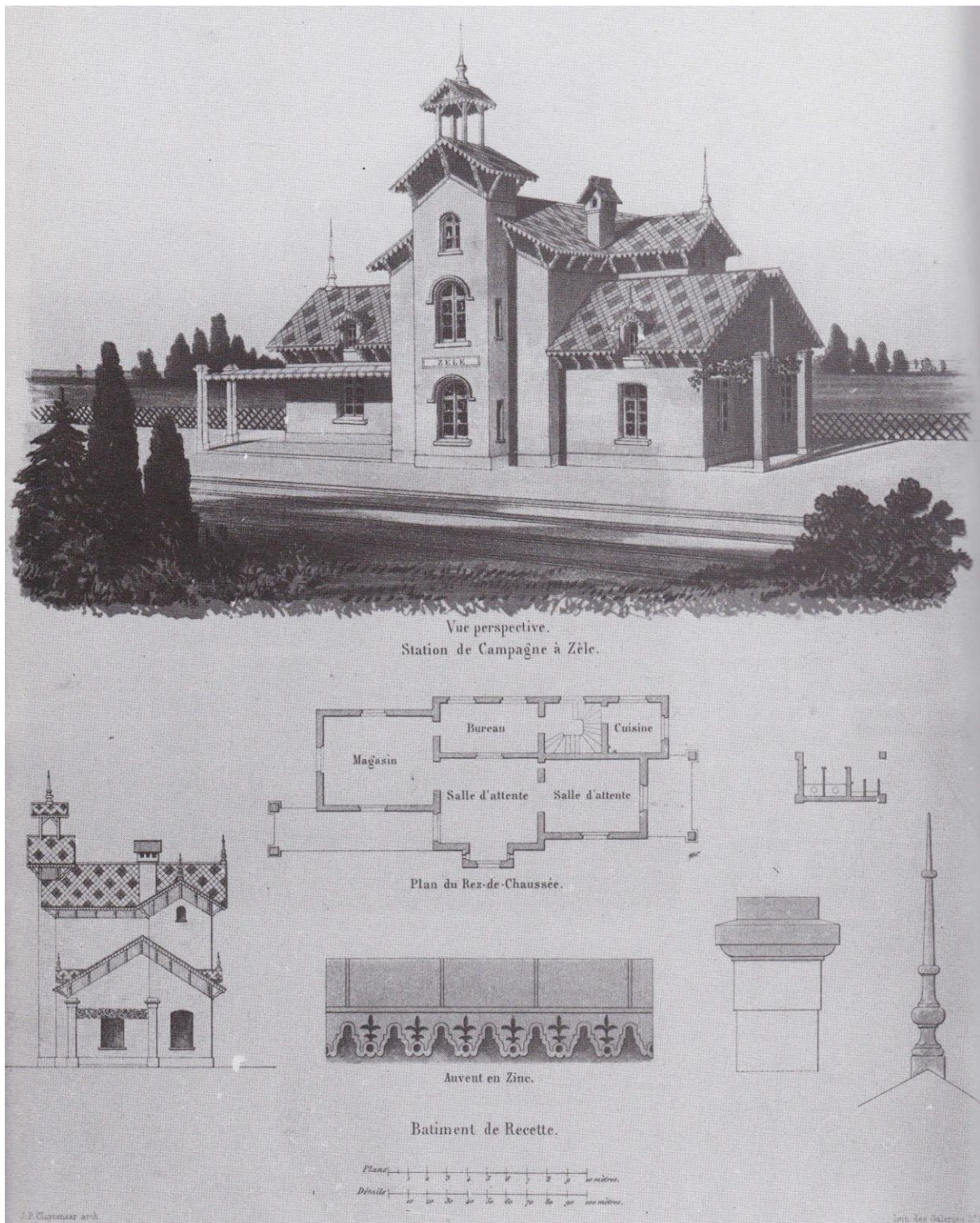
In 1862 kwam er nog een aantrekkelijkere dienstverlening bij. Telegrammen konden worden gedeponneerd in een aantal postkantoren en stations, van waaruit ze via de post naar het dichtst bijgelegen telegraafkantoor werden overgebracht. In 1865 werd deze maatregel uitgebreid tot alle postkantoren en stations in België. Datzelfde jaar volgde een grote tariefhervorming naar 0,5 frank per verzending van 20 woorden., thuisbezorging inbegrepen...

In principe werd vanaf 1860 een telegraafkantoor ingericht in elk postkantoor dat een omzet haalde van 3000 frank per jaar. Of er in Zele in het kantoor van postmeester Jacob Venneman gevestigd in de Hoogpoortstraat (vandaag Apotheek Van Huyze) een telegraafkantoor was ingericht is weinig waarschijnlijk. Het lijkt meer dan logisch dat dit werd geïntegreerd in de "statie", of toch zeker in het begin.

Voor onze gemeente werd door Jean-Pierre Cluysenaar (°Kampen-aan-de-IJssel 28-03-1811 - Brussel 17 februari 1880) een "station de campagne" ontworpen. Het gebouw werd opgetrokken in Boomse papesteen van 18 cm lengte en gebakken op sparrenhout wat de steen een mooie rode kleur en een grote duurzaamheid verschaft. De plinten en banden zijn van blauwe hardsteen uit Soignies of uit Maffle. De kroonlijsten en het versneden hout werden gemaakt uit Noorse den. Voor de daken werden rode en blauw-zwarte platte

dakpannen met dubbele rand afkomstig uit de fabriek Josson en Delanghe uit Antwerpen gebruikt. Zoals op de tekening te zien werden ze volgens een bepaald patroon gelegd.

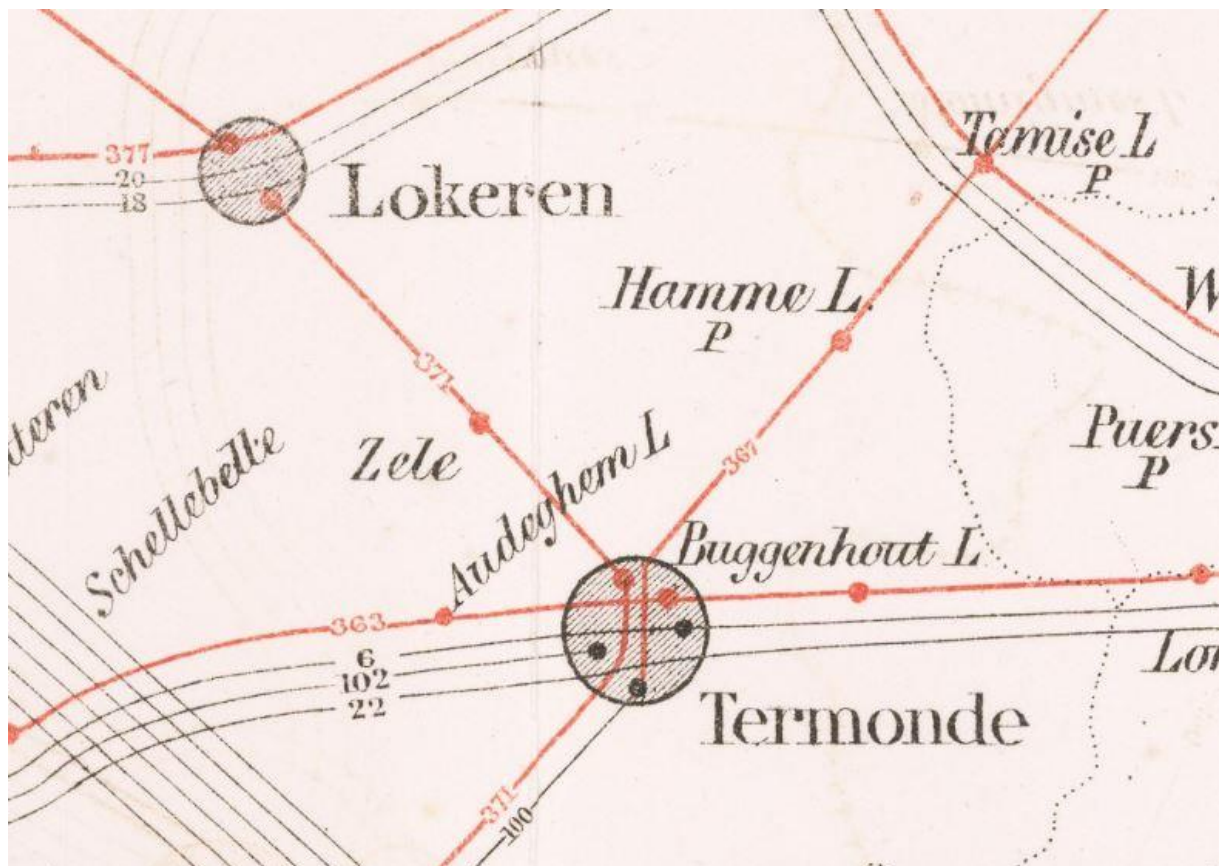
De asymmetrische planindeling heeft een openbaar - en een privaatgedeelte. In het publieke deel is een hoofdwachtruimte en een kleinere wachtruimte voorzien. Het bureel van de stationschef ligt in het verlengde van de hoofdwachtruimte, waar de reizigers de biljetten kunnen kopen. Verder is er nog toegang tot een aanpalend magazijn. Ook de

keuken bevindt zich op het gelijkvloers. Alle andere private ruimten waar de stationschef woont bevinden zich op de 1^e en 2^e verdieping. De inkomgevel geeft uit op de perronzijde. Hier bevindt zich centraal een klokkentoren, een duidelijk herkenningspunt aan het gebouw. Het sanitair blok staat apart.

Het spoorwegpersoneel bestaat uit een stationschef of -overste, spoorwegbedienden (verkoop biljetten) en na verloop telegrafisten. Volgens het plan kan het bijna niet anders dat deze allen in het bureel zijn te werkgesteld en dat zich hier ook de elektrische telegraaf bevindt.

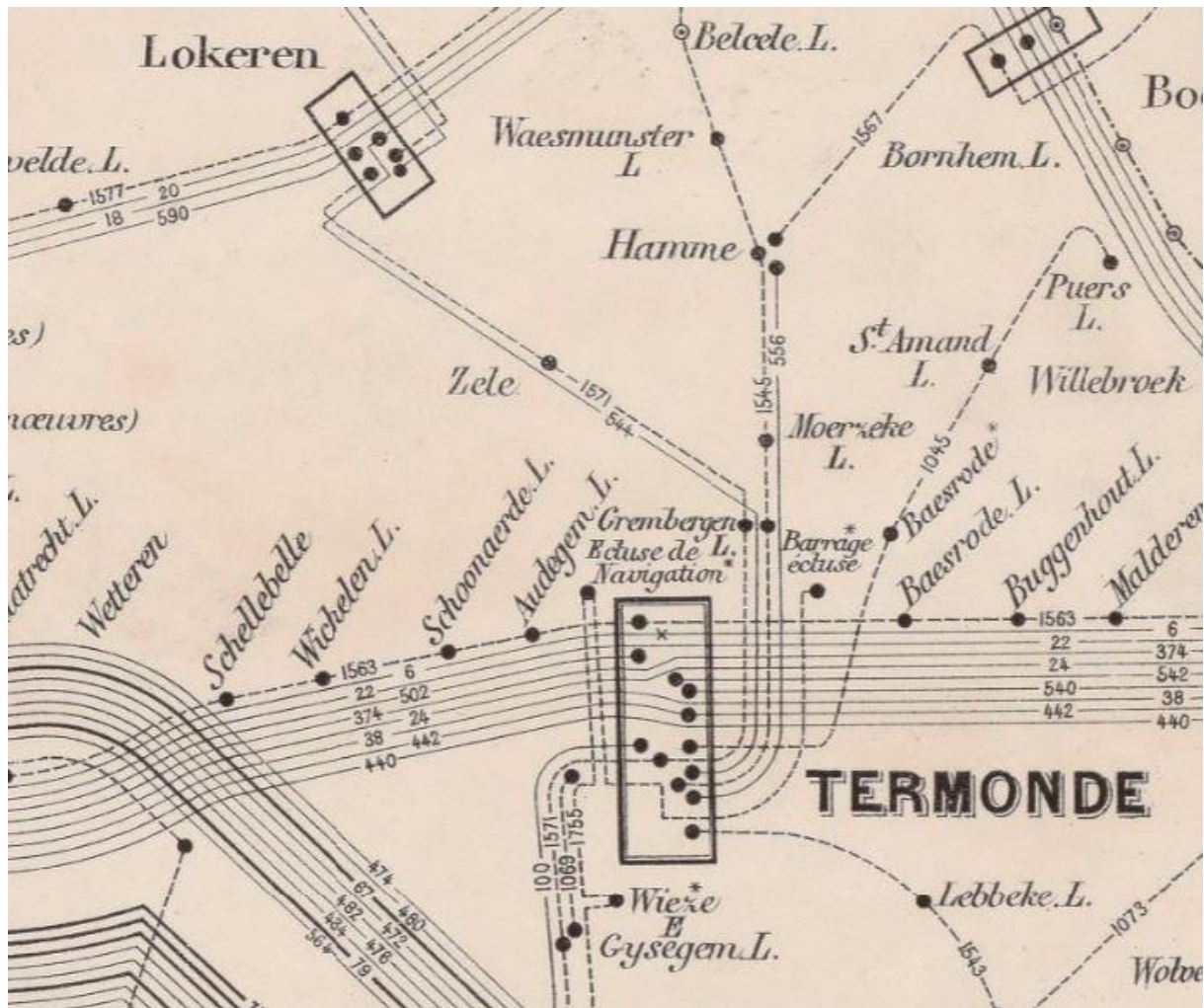
Onderstaande uitsnede uit een kaart illustreert dat Zele reeds in 1868 over 1 lijn nr. 371 beschikt. Deze kabel is verbonden met het station van Lokeren en Dendermonde en sluit verder aan op meerdere kabels.

De bijhorende kaartlegende vermeldt dat er in Zele een Morse-toestel wordt gebruikt en dat de aangelegde lijn een “fils omnibus du service télégraphique intérieur et du service des chemin de fer embranch.” is. De lijn is van de Belgische staat.

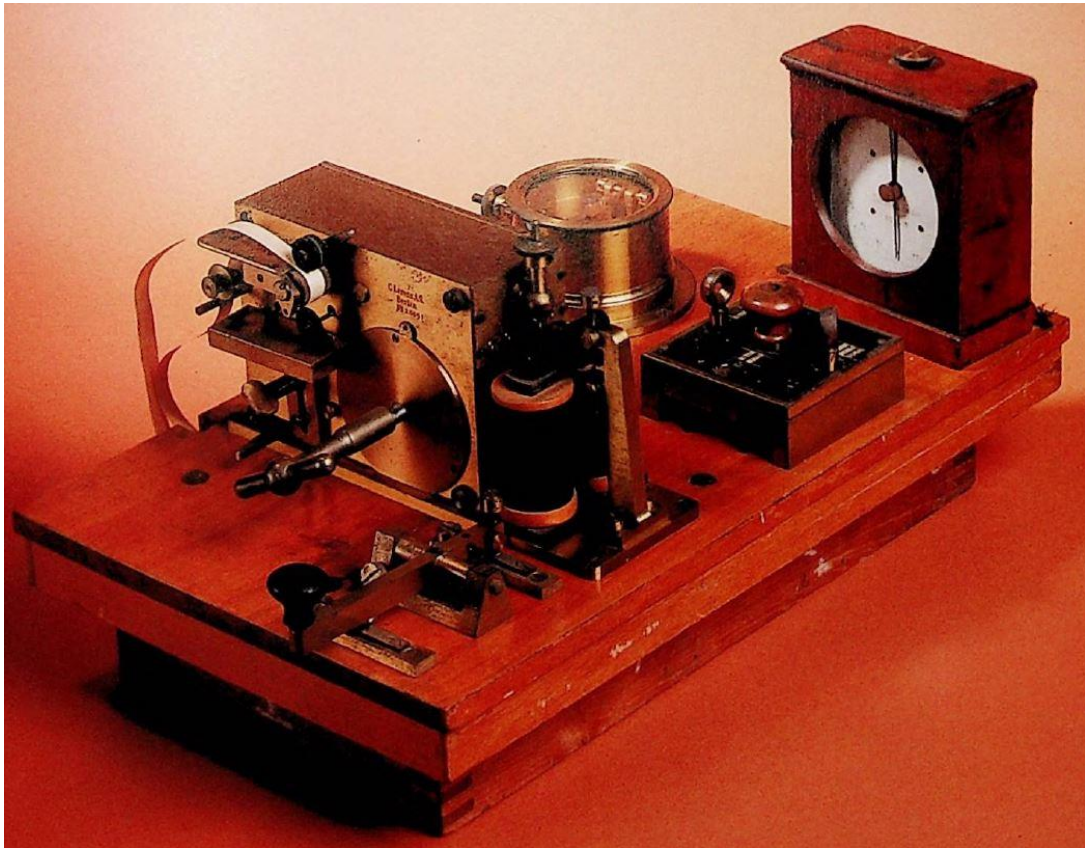
Op 1 mei 1876 wordt de spoorwegconcessie "Dendre-et-Waes" door de Belgische Staat teruggekocht, een mogelijkheid die in de statuten was voorzien. Deze aankoop kadert in een nieuwe politiek van de Belgische overheid waarbij de spoorweglijnen die door private investeerders waren aangelegd stelselmatig werden aangekocht en zelf zal instaan voor de uitbating.

Volgens de kaart van het telegraafnetwerk in 1880 beschikt onze gemeente ondertussen over 2 lijnen nr. 544 (fils directs ou semi-directs du service intérieur) en nr. 1571, de oude lijn nr. 377 met een Morsetoestel eigendom van de Belgische Staat.

Vanaf 1880 wordt in de grote steden stilaan de telefonie¹ geïntroduceerd. Op termijn zal deze nieuwe vorm van communicatie de telegrafie vervangen. Maar dat is een ander verhaal... Belgacom, de opvolger van de Regie van Telefoon en Telegrafie (RTT) en nu Proximus sluit op 29 december 2017 definitief het hoofdstuk "Telegrafie" in België.

¹ Als kind herinner ik mij dat wij in de familie pas begin de jaren 80 van de vorige eeuw een telefoon ter beschikking hadden. Er was toen nog een onderscheid in tarief als men binnen of buiten de zone belde.

Morse-toestel gebruikt in Belgische stations
(Foto Vanden Berghen Fons)

ZEELSE TELEGRAMMEN

In het Zeelse gemeentearchief en private verzamelingen vinden we uiteraard enkel de “ontvangen” telegrammen. Het zou uiterst interessant zijn moest er achter “Déposé à” onze gemeente worden vermeld, meer bepaald “Zelee-poste”. Gelukkig werden enkel van deze telegrammen teruggevonden in de assisen-dossiers van enkele Zelenaars.

Aanvankelijk zal het telegraafkantoor in het stationsgebouw gevestigd zijn. Afhankelijk van de omzet zou vanaf ... een telegraafkantoor kunnen worden opgericht in een postkantoor. De telegrafielijn zou dan van het station langs de openbare weg naar de Hoogpoortstraat (Cesar Meeusstraat) aangelegd zijn. Dit lijkt weinig waarschijnlijk. Vanaf mei 1884 zou deze lijn dan worden ingekort tussen het “nieuwe” postkantoor in de De Deckerstraat nr. 3 (nu De Kolleblomme) en het station.

Een eerste spoor van een telegram dateert van 1 augustus 1874. De stempel is een rubberen stempel met blauwe inkt. De telegrafie werd ondergebracht in de administratie van de spoorwegen, post en telegrafie. Het bericht, waarvan de inhoud, minder belangrijk is, werd verstuurd van Beervelde naar Zele en deed er wel geteld 18 minuten over.

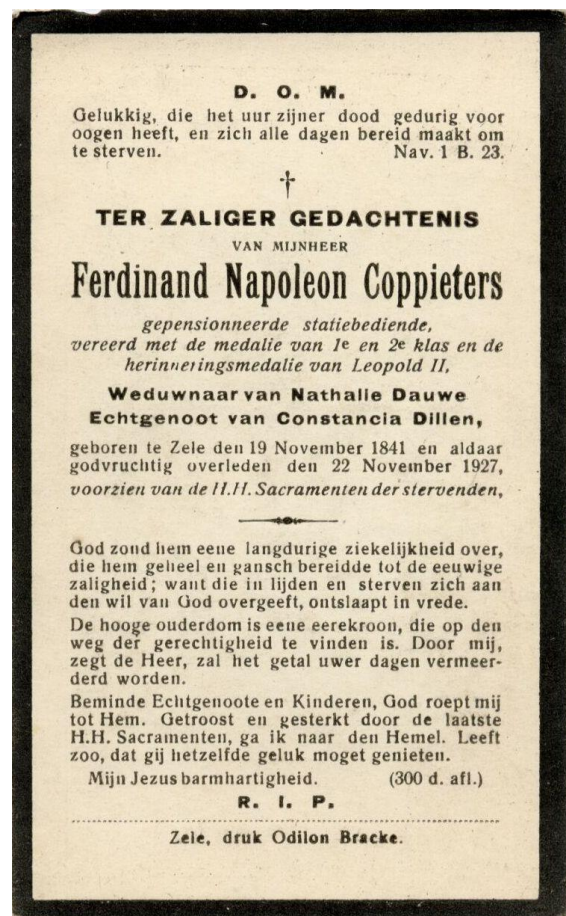
Mogelijks werd het bericht gedecodeerd door Ferdinand-Napoleon Coppieters (°Zele 19-11-1841 - +Zele 22 november 1927). Hij was toen statiebediende te Zele.

Ferdinand was niet het enige spoorwegpersoneel. Uit het register van aankomst en vertrek van Zele zijn er nog een aantal spoorwegbedienden. De vraag stelt zich of deze allen waren opgeleid als telegrafisten of deze de functie van bareelwachter hadden aan de talrijke "travers" zoals we dit in de volksmond aanduiden. Als kind herinner ik mij nog het bareelwachtershuisje te Rinkhout waar een "dame" de taak van het open en dichtdraaien van de bareel voor haar rekening nam.

Zeker is dat op 8 november 1882 éne Vercauteren als telegrafist te Zele was tewerkgesteld.

Andere namen zijn:

Poppe Petrus-Cesar (° Zele 1864)
 Poppe Cesar-Franciscus (° Zele 1865)
 Van der Vaerent Gillis (° La Hulpe 1878)

Merk op dat de "Administration" werd uitgebreid met "et Marine". Ook werd er een 6 kantige metalenstempel met 5 sterren en binnencirkel met datum aangebracht. Helaas kunnen we niet berekenen hoelang dit bericht van het postkantoor Bergen naar Zele onderweg was.

49

ADMINISTRATION
DES TÉLÉGRAPHES ET DES TÉLÉPHONES
Beheer van Telegrafen en Telefonen

ARRIVÉ à - Aangekomen te
30
AOUT
1914

à (te) ..... h. (uur)

TÉLÉGRAMME TELEGRAM

*Armand
Robert Colne
Jelle*

Il est interdit aux
porteurs d'accepter
aucune gratification.

De bestellers mo-
gen geene belooning,
hoe ook genaamd,
aanvaarden.

Indications de service les plus usitées inscrites éventuellement en tête de l'adresse, en toutes lettres ou en abrégé :
Meest voorkomende dienstaanwijzingen die, als er zijn, voluit of verkort vóór het adres worden geschreven :

D { Télec. urgent Dringend teleg.	RP { Réponse payée Antwoord betaald	XP { Exprès payé Bode betaald	PC { Télec. avec accusé de réception télégraphique Teleg. met telegrafische kennisgeving van ontvangst	PCP { Télec. avec accusé de réception postal Teleg. met kennisgeving van ontvangst per post

L'Etat n'est soumis à aucune responsabilité à raison du service de la correspondance privée par voie télégraphique (Loi du 1er mars 1851, art. 6).
Luidens art. 6 der wet van 1° Maart 1851, is de Staat geenszins verantwoordelijk voor den dienst der bijzondere telegrammen.

Déposé à *Bornhem* à *17 12* N *88*
Afgesloten te

De metalen stempel van 1892 is in 1914 nog steeds in gebruik. De naam van de administratie is evenwel gewijzigd in "Administration des télégraphes et des Téléphones".

Ook worden er nu diverse diensten aangeboden zoals:

- D = dringend telegram
- RP = antwoord betaald
- XP = bode betaald
- PC = telegram met telegrafische kennisgeving van ontvangst
- PCP = telegram met telegrafische kennisgeving van ontvangst per post

Op het drukwerk staat: "De bestellers mogen geene belooning hoe ook genaamd aanvaarden".

De telegram wordt gesloten met een grijs-groene sluitzegel.

26

ADMINISTRATION
DES TÉLÉGRAPHES ET DES TÉLÉPHONES
Beheer van Telegrafen en Telefonen

ARRIVÉ à - Aangekomen te
1 OCT
1914

à (te) ..... h. (uur)

TÉLÉGRAMME TELEGRAM

*Colne
Jelle*

Il est interdit aux
porteurs d'accepter
aucune gratification.

De bestellers m-
gen geene belooni-
hoe ook genaam-
aanvaarden.

Indications de service les plus usitées inscrites éventuellement en tête de l'adresse, en toutes lettres ou en abrégé :
Meest voorkomende dienstaanwijzingen die, als er zijn, voluit of verkort vóór het adres worden geschreven :

D { Télec. urgent Dringend teleg.	RP { Réponse payée Antwoord betaald	XP { Exprès payé Bode betaald	PC { Télec. avec accusé de réception télégraphique Teleg. met telegrafische kennisgeving van ontvangst	PCP { Télec. avec accusé de réception postal Teleg. met kennisgeving van ontvangst per post

L'Etat n'est soumis à aucune responsabilité à raison du service de la correspondance privée par voie télégraphique (Loi du 1er mars 1851, art. 6).
Luidens art. 6 der wet van 1° Maart 1851, is de Staat geenszins verantwoordelijk voor den dienst der bijzondere telegrammen.

Déposé à *Aubrey* à *9 14* N *450*
Afgesloten te

Telegram ontvangen op 8 oktober 1914. Die dag wordt onze gemeente bezet door de Duitsers. Antwerpen geeft zich over op 10 oktober. Mogelijks is dit één van de laatste telegrammen die vrij van "Duitse censuur" te Zele is toegekomen.

Hieronder enkel telegrammen "déposé à Zele":

INDICATIONS
DE
SERVICE:
Dienststaanwijzingen:

ADMINISTRATION DES POSTES ET TÉLÉGRAPHES

BUREAU D'ARRIVÉE:

TERMONDE
20
OCT
1914

TÉLÉGRAMME

Déposé à *Zelee*
Aangeboden te

le *29-6-89*
Den *ten 6,30* à *649*

INDICATIONS
DE
SERVICE:
Dienststaanwijzingen:

ADMINISTRATION DES TÉLÉGRAPHES.

BUREAU D'ARRIVÉE:

TERMONDE
23
OCT
1914

TÉLÉGRAMME.

Déposé à *Zelee*
Aangeboden te

le *23 4 21*
den *à 1.05* N° *943*

INDICATIONS
DE
SERVICE:
Dienststaanwijzingen:

ADMINISTRATION DES TÉLÉGRAPHES.

BUREAU D'ARRIVÉE:

TERMONDE
3
AVRIL
90

TÉLÉGRAMME.

Déposé à *Zelee*
Aangeboden te

le *3 4 90*
den *à 11.00* N° *583*

Deze komen allen uit de dossiers van enkele assisenprocessen.

TELEGRAAFZEGELS

Sinds januari 1866 (KB 25-09-1865) werden in België telegraafzegels uitgegeven. Kenmerkend voor deze zegels is dat ze zeshoekig zijn in plaats van rechthoekig. De eerste telegraafzegels dragen de beeltenis van koning Leopold I, ook al was deze op het moment van de uitgifte reeds enkele weken overleden. Telegraafzegels werden uitsluitend in het Frans opgemaakt. Zoals de gewone postzegels werden deze zegels tevens in de zegeldrukkerij van Mechelen gedrukt.

Bij de verkoop van de telegraafkwijtingzegels (RT1) kreeg het publiek enkel het ontvangstbewijs. De telegraafzegels werden vanaf 1 maart 1911 niet meer gebruikt.

Een overzicht:

De telegrammen zelf werden gesloten met een sluitzegel. Dit is meteen het einde van dit verhaal.

BIJLAGE

Statieoverste

Chenoy Alexandre (°Teuven 03-04-1821) aankomst Zele 31-12-1864 komt van Boussu
Bulcke Carolus (°Westkerke 04-04-1826), aankomst Zele 17-02-1869 komt van Oudeburg (Bredene)
Schiltz Gustavus-Joannes (°Hoogstade 07-01-1843), aankomst Zele 19-09-1880 komt van Eghezée
Galle Seraphinus-Desiderius (°Nederzwalm 12/10/1842), aankomst Zele 12-08-1885 komt van Balen
Van Deuren Petrus-Franciscus (°Zele 17-03-1873) aankomst Zele 05-12-1899 komt van Blankenberge. In 1900 naar Dendermonde.
Bal Laurentius-Josephus aankomst Zele 17-01-1910 komt van Londerzeel, naar Laken op 24-11-1911
Lindekens Ludovicus-Georgius (°) aankomst te Zele 01-12-1911 komt van Neerwinden

Postmeesters

Venneman Jacobus (°Zele 12-03-1813), Hoogpoortstraat
Van Gijssel Josephus-Cornelius (°Doel 10-05-1846), aankomst Zele 15-05-1884 van Doel, postmeester, vertrek op 06-11-1889 naar Gent
Barvaux Télésphore-Désiré-Felicien (°Hermeton-sur-Meuse 09-02-1845), ... op 20-10-1899 naar Aarschot
Bellay Paul-Adhémar-Josephus (°Gent 05-07-1862) aankomst Zele 03-10-1899 van Assenede, postmeester, op 14-10-1913 naar Geraardsbergen
Muylaert Vital, aankomst Zele op 09-10-1913 van Lichtervelde, tot sluiting postkantoor oktober 1914.

Telegrafisten-Telegraafbediende

Coppieters Ferdinand-Napoleon (°Zele 19-11-1841 - +Zele 22-11-1927)

Coppieters Germanus-Gaspard (°Zele 02-07-1878 - +Zele 07-04-1963)

Vercauteren ...

Poppe Petrus-Cesar (°Zele 11-06-1864 - +Grembergen 29-11-1936), vertrokken naar Kessel-lo op 23-09-1895 en komt van Kessel-Lo op 17-12-1897

Poppe Cesar-Franciscus (°Zele 04-01-1865 - +Zele 01-09-1954)

Van der Vaeren Gilles (°La Hulpe 10-12-1878 - +Belgisch Congo 28-04-1898) komt van Hoeilaart op 27-12-1897 en gaat bij Petrus-Cesar Poppe wonen. Vertrekt naar Belgisch Congo op 06-03-1898.

BRONNEN

Internet

Bureaux télégraphique in Brussel: <http://www.ucprb.be/tram/files/Tram-003.pdf>

Kaart 1868 : [Carte du reseau telegraphique de la Belgique - David Rumsey Historical Map Collection](#)

Kaart 1880: [Carte du Réseau télégraphique de la Belgique. 1880 / Dessiné par H. Fisson | Gallica \(bnf.fr\)](#)

Delcampe

Bibliografie

D'HOEY Antoon, *Postgeschiedenis van Zele*, Eigen beheer, na 1994

VANDEN BERGHEN Fons, *Telegrafie, een verhaal in rechte lijn*, 1998, Gemeentekrediet

VANDEN BERGHEN Fons, *Het Internet van de 19e eeuw*, 2012, Eigen begeer

VAN ROYE Henri, *De telegraaf en telefoondienst in West-Vlaanderen*, 1978

VAN DER HERTEN Bart, *België onder stoom, Transport en communicatie tijdens de 19^e eeuw*, Universitaire Pers Leuven 2004 (ISBN 9058673480)

Tijdschrift van Techniek en Industriële Cultuur, *Speciaal spoorwegnummer*, deel 11-12 herfst 1985, 3^e jaargang

Officiële Belgische Postzegelcatalogus 2010, blz. 589-591 - uitgever B.B.K.P.H.

Archief

DE BRUYN O. - Inventaris van de archieven van Belgacom en zijn voorgangers (1809-2001) (enkel in het Frans), Toegang I 551, Algemeen Rijksarchief Brussel (niet geraadpleegd)